

between Little Chilla (period of twentydays of winter and Big Chilla (period of forty cold days of winter from the beginning) the people were celebrated Xidir holiday in Shirvan region. The other part of the holidays consists of religious holidays dealing with Islam. The religious holidays and rituals dealing with them take an important place in the moral-cultural system of people of Shirvanregion in XIX and at the beginning of XX centuries. The people of the region carried out religious holidays as Qurban (Moslem Festival of sacrifice) and Ramazan (the ninth month of the Moslem year) holidays with great confidence.

Keywords: Shirvan, holiday, Novruz, Kurban, Orudzhlug.

* * *

УДК 94(477/7):316.343.32

Башли М. І.
аспірантка кафедри всесвітньої історії,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Україна, Ізмаїл), rita_bashly@mail.ru

УЧАСТЬ ХЕРСОНЬКОГО ДВОРЯНСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ КРАЮ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Незважаючи на те, що історія земств Російської імперії не відноситься до малодосліджених проблем, до сьогодні залишилася ще низка нерозв'язаних питань, пов'язаних з різними аспектами діяльності земств на регіональному рівні. Саме з'ясування місця і ролі херсонського дворянства в історії розвитку та становлення місцевих органів земського управління і присвячена дана публікація. Введення земських установ в імперії розпочалося з лютого 1865 р. До кінця 70-х рр. ХІХ ст. земства були утворені в 34 губерніях Росії. У Херсонській губернії земство було створено в квітні 1865 р. (раніше, ніж на території інших південноукраїнських губерній).

Незважаючи на проголошену всестановість, домінуючим елементом в Херсонському земстві з перших років його існування стало місцеве дворянство, якому належало від 12 до 34% місць земських гласних. Завдяки наполегливості окремих представників дворянського стану, Херсонське земство зайняло помітне місце серед земств південноукраїнських губерній. Херсонські дворяни – земські діячі стояли у витоків організації статистичного бюро, середніх землеробських училищ, першими стали систематично практикувати видачу субсидій для розвитку повітової медицини.

Ключові слова: Херсонська губернія, земство, дворяни, гласні, особовий склад.

Жодна з ланок внутрішнього адміністративного управління держави не в змозі ефективно функціонувати, якщо вона не буде мати на місцях органи, які б успішно і самостійно діяли. В Російській імперії функції таких органів у другій половині ХІХ ст. виконували губернські та повітові земства.

Історії земств Російської імперії взагалі та Херсонського земства зокрема, присвячено багато наукової літератури. До цих питань зверталися сучасні дослідники О. А. Майстренко, О. А. Макієнко, О. В. Герінбург [1] та інші. Однак серед значного кола розглянутих питань, залишилися не з'ясованими деякі аспекти участі місцевого дворянства в роботі Херсонського земства. Саме з'ясуванню місця і ролі херсонського дворянства в історії розвитку та становлення місцевих земств і присвячена дана стаття.

В результаті взаємодії трьох основних тенденцій: прагнення самодержавства до централізації та бюрократизації всього апарату управління; відстоювання дворянством станового принципу організації та комплектації органів влади; необхідності рахуватися з потребами соціально-економічного розвитку, передусім зі зростаючими потребами в організації місцевого управління на нових, буржуазних началах – відбувалося становлення органів місцевого управління і самоуправління як в масштабах імперії, так і в межах окремих регіонів.

Реформування системи місцевого управління розпочалося з 1858 р., коли Міністерство внутрішніх справ направило губернаторам листа з основними положеннями щодо реформування повітового управління. За

цим проектом передбачалося сконцентрувати адміністративну владу в повіті в руках повітових керівників, яких пропонувалося призначати з військових. Повітові предводителя дворянства, формально не підпорядковуючись повітовому начальнику, зобов'язувалися виконувати всі його розпорядження. Цей проект викликав незадоволення дворян, які побачили в ньому приниження звання предводителя та образу всього дворянського стану. Уряду прийшлося відмовитись від цього проекту [2, с. 2].

Дворянство імперії взяло активну участь у підготовці реформи. Крім безпосередньої участі депутатів від губерній у роботі редакційних комісій (1859 р.), було висунуто декілька дворянських проектів з цього питання. Один з перших проектів, автором якого був граф Орлов-Давидов, відстоював інтереси великих землевласників і передбачав створення постійно діючого дворянського представницького органу, який би вирішував усі місцеві питання. Найбільш радикальним для свого часу був проект тверського губернського комітету, за яким серед іншого пропонувалося створити органи місцевого самоуправління на всестанових засадах, а в перспективі взагалі зрівняти права усіх станів.

Протягом 1862 та 1863 років, коли розроблялася земська реформа, питання, пов'язане з подальшою долею дворянського стану, набуло актуальності у громадському житті Російської імперії. Автором питання, яке отримало назву “самоскасування дворян”, був І. Аксаков, який намагався довести, що подальше існування дворянського стану неможливе [2, с. 23]. Уряд рішуче відкинув подібні пропозиції й фактично заборонив обговорення цього питання.

Пізніше був вироблений новий проект, за яким одним з нових важелів впливу дворянства на місцевому рівні стали земства – виборчі органи місцевого самоврядування в Російській імперії. “Положення про губернські та повітові земські установи” було прийнято у січні 1864 р. Воно відкривало простір для діяльності досить широким колам суспільства, і в першу чергу дворянам.

В основу виборчої системи було покладено майновий, а відтак – становий початок. Виборці до місцевих органів самоуправління (земств) поділялися на три курії (групи): повітових землевласників; міських виборців; виборних від сільських товариств. Конкретизуємо. Право участі у виборах від першої курії було у землевласників, які мали не менше ніж 200 дес. землі або іншого майна на суму не менш 15 тис. крб., або особи, що мали річний прибуток не менш 6 тис. крб.

Виборцями по міській курії ставали володарі купецьких свідоцтв, власники підприємств і торговельних установ з таким самим прибутком, як і в першій курії, а також власники нерухомого майна на суму від 500 до 3 000 крб. Вибори по селянській курії були багатоступеневими. Від сільських товариств обиралися представники на волосні сходи, де обирали виборщиків, які, в свою чергу, обирали гласних (депутатів) у повітове земське зібрання.

Земське зібрання було розпорядчим органом. Воно обиралося один раз на три роки, збиралося регулярно раз на рік, однак, якщо виникали потреби скликали надзвичайні збори. Головою земського зібрання, як правило, ставав предводитель місцевого дворянства. Коло

повноважень земських установ обмежувалося вирішенням місцевими господарських питань.

Введення земських установ в імперії розпочалося з лютого 1865 р. До кінця 70-х рр. земства були утворені в 34 губерніях Росії [3, с. 23]. У Херсонській губернії земство було створено в квітні 1865 р. (раніше, ніж на території інших південноукраїнських губерній). Логічним завершенням земської реформи повинен був стати загальноросійський орган народного представництва. Однак цьому не судилося збутися. Росія залишилася самодержавною країною, яка зберігала всі привілеї дворянства й обмежувала громадянські та майнові права селян.

Незважаючи на проголошену всестановість, домінуючим в земстві з перших років його існування стало дворянство, і притому не всі його прошарки, а лише середній. Великі землевласники, з рядів яких комплектувалась вища бюрократія, в більшості випадків стояли далеко від земських справ. Тому при владі в земстві став середньо-помісний служилий елемент, для якого земська діяльність, і взагалі місцева діяльність, була привабливою у багатьох відношеннях. З 2 055 губернських гласних, які були обрані в цілому по імперії у 1865–1867 рр., кількість дворян і чиновників склала 1 524 особи, або 74%. В Херсонській губернії кількість дворян серед гласних становила 218 осіб або 59,4% [2, с. 49–50]. Аналіз статистичних відомостей щодо станового представництва у земствах імперії ілюструє *таблиця 1*.

Таблиця 1

Становий склад гласних імперії (1884–1886 рр.)

Стани	Кількість землевласників, що мали ценз	Брали участь у виборах	Обрано гласних	
			кількість	%
дворяни	22 192	1 944	838	43,1
чиновники	5 725	507	210	41,4
купці, почесні громадяни	5 511	404	158	39,1
міщани	10 365	1 000	157	15,7
духівництво	21 816	3 138	786	25,0
селяни	67 767	10 143	1 372	13,5
інші	4 539	1 135	146	12,8
Разом	137 915	18 271	3 667	20,1

Саме з рядів середньопомісного дворянства формувалися кадри мирових посередників, обов'язкових членів судів та мирових суддів; в значній мірі й посади у земському управлінні заміщувалися представниками цього прошарку. Земство стало центром громадського життя в провінції. Займаючи в ньому певні посади, можна було впливати майже на всі сфери місцевого життя. До земств фактично перейшла роль, яка раніше належала дворянській корпорації [4, с. 180].

Відповідно до положення “Про земських начальників” (1889 р.), управління селянами передавалося земському начальнику, якому належала вся адміністративна та судова влада. Земський начальник призначався Міністерством внутрішніх справ за поданням губернатора та предводителя дворянства, в основному з дворян, які мали відповідний майновий, посадовий, освітній ценз.

Закон 1890 р. вніс зміни у положення про земства. Була встановлена становість виборчих груп з наданням переваги дворянству. Представництво недворян-землевласників було ліквідовано. Було скорочено кількість повітових та земських гласних, змінено порядок виборів від сільських общин. Гласні, яких обирали во-

лосні сходи, відтепер затверджувалися адміністрацією. До земської системи постійно вводився посередник між земствами та адміністрацією – губернська земська присутність, яка перевіряла законність та доцільність постанов земських зборів.

Так виглядала система земського управління в цілому в імперії. Спробуємо проаналізувати діяльність дворянства в земських органах південноукраїнського регіону на прикладі Херсонської губернії.

Для початку проаналізуємо кількісний склад земських установ середини 80-х рр. XIX ст. В 1884 р. до земства Херсонської губернії було обрано 126 осіб. Місцевому дворянству належало 12 місць або 9,5% – це був середній показник для Півдня України, де гласні від дворян становили не більше 12% загальної чисельності. Однак вказана цифра зовсім не означають, що дворянство Херсонської губернії було усунуте від діяльності в земських установах регіону. Навпаки, завдяки виборчому законодавству, дворянство практично безроздільно головувало в них.

Одну з передових позицій, поряд з Новгородським, Рязанським та Санкт-Петербурзьким, займало Херсонське земство, яке своєю боротьбою з губернатором П. Клушиним і місцевою адміністрацією привернуло до себе увагу широкої громадськості. Не зупиняючись докладно на діяльності Херсонського земства, спробуємо визначити місце регіонального дворянства у його діяльності.

З перших засідань губернське Херсонське земство чітко демонструвало своє небажання перетворюватися на дворянський орган управління в краї. На протилежних позиціях стояв Є. Касинов – губернський предводитель дворянства й одночасно голова губернської управи. Однак протистояння між керівництвом та гласними призвело до зміни, і в 1868 р. головою Херсонської губернської земської управи було обрано Олександра Ерделі, місцевого дворянина, з ім'ям якого пов'язано видання земського друкованого органу – “Збірки Херсонського земства”, становлення системи медичного обслуговування в краї, розвиток шкільної освіти.

Зупинимось більш докладніше на діяльності цього представника стародавнього дворянського роду, що походив від П. Ерделі – вихідця з Угорщини, який вступив на російську службу до Чорного гусарського полку ще 1755 р. Рід було внесено до другої частини родовідної книги Херсонської губернії. Олександр Семенович Ерделі отримав гарну освіту: був вихованцем Царсько-сільського ліцею, потім навчався в Ришельєвському ліцеї в Одесі, який закінчив 1844 р. з чином XII класу. По завершенню навчання вступив на службу до канцелярії Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора. З 1865 р. Олександра Ерделі обирають повітовим гласним Єлисаветградського земського зібрання та гласним Херсонського губернського земського зібрання. Вже через два роки Ерделі стає головою губернської земської управи. Неодноразово обирався почесним мировим суддею.

О. Ерделі став губернатором Херсонщини 1874 р., коли його було призначено виконуючим обов'язки керівника краю, і обіймав цю посаду до 1890 р. Завдяки О. Ерделі в Херсоні були побудовані відділення державного банку, реальне училище, прокладено водопровід.

З його ім'ям пов'язана діяльність губернського земства, міського театру, публічної бібліотеки тощо.

Як згадували сучасники, Олександр Семенович мав феноменальну пам'ять: якимось губернська земська управа, за пропозицією Міністерства внутрішніх справ, доручила розробку плану щодо організації земських поштових станцій комісії, до складу якої було запрошено й О. Ерделі. Під час засідання О. с. Ерделі спромігся напам'ять цитувати всі урядові розпорядження та закони з цього питання, наводячи при цьому точні дати та номери розпоряджень [5].

1876 р. Олександр Ерделі отримав чин дійсного тайного радника, 1879 р. його було нагороджено орденом Святого Станіслава 1-го ступеня, 1883 р. – Святої Анни 1-го ступеня, 1888 р. – Святого Володимира 2-го ступеня. З 1890 р. Олександр Семенович почесний громадянин міста Херсона. Знаходячись у відставці О. Ерделі продовжував цікавитися земськими справами.

Зрозуміло, що діяльність земств в значній мірі залежала від особового складу земських управ. Аналіз матеріалів Пам'ятної книжки Херсонської губернії за 1866 рік дає нам підстави наступним чином схарактеризувати ситуацію з управлінськими кадрами. До складу Херсонської губернської земської управи, яку очолював дійсний статський радник С. Касінов, крім нього входило ще десять чиновників, серед яких дворяни становили 91%. Серед спадкових дворян, які працювали членами земської управи, ми називаємо прізвища О. Ерделі, П. Фатуровського [6].

До структурних підрозділів губернської земської управи входили лікарня Херсонського богоугодного закладу, сирітський дім. Загальна кількість чиновників в них становила 8 осіб, серед яких 4 – це лікарі та акушерки, а решта – особисті дворяни в чинах від титулярного радника до губернського секретаря. Цікаво, що якщо сто років тому основною фігурою в управлінських структурах губернії був військовослужбовець, то в другій половині XIX ст. ми зустрічаємо лише одного представника в чині гвардії поручика [7, с. 164].

Дещо інша ситуація спостерігалася на рівні повітових земських управ: поряд з особистими дворянами та лікарями, військові займають тут помітне місце і становлять майже 22% особового складу управлінців цього рівня (таблиця 2).

Голоували в повітових управах Херсонської губернії поручик П. Висоцький (Херсонська), колезький асесор Г. Кузьменко (Одеська), статський радник Г. Бирар (Ананьївська), кандидат прав І. Горонович (Олександрійська), титулярний радник Г. Сатин (Тираспольська), губернський секретар П. Зелений (Єлисаветградська). Переважну кількість чиновників повітового рівня становили або спеціалісти (як правило, лікарі), або особисті дворяни.

Таблиця 2

Особовий склад
повітових земських управ Херсонської губернії (1866 р.)

Повітова земська управа	Спадкові дворяни	Особисті дворяни	Військові	Купці	Селяни	Інші
Херсонська		2	2	1	1	1
Одеська		2	2			2
Ананьївська	1	2				2
Олександрійська		2	3	1		1
Тираспольська		4	1			1
Єлисаветградська		2		1		3
РАЗОМ	1	14	8	3	1	10

Херсонське земство досить активно реагувало на політичні події в імперії. У 1881–1882 рр. земства Херсонщини гаряче дебатували з приводу єврейського питання, яке постало у зв'язку з єврейськими погромами. У 1890 р., підводячи підсумки 25-річної діяльності Херсонського земства, один з його діячів зазначав, що були “періоди, які різко відрізнялися один від одного. Земські збори являли собою то жваві зібрання небайдужих людей, які бажали принести найбільшу користь земській справі, то холодні формальні розмови земців, що втратили віру в зміст своєї справи” [3, с. 253].

Найбільш вдалою була діяльність Херсонського земства, пов'язана з медичним обслуговуванням населення та агрономією, багато уваги приділялося організації шляхів сполучення та переправ.

Серед повітових земств Херсонської губернії виділялося Єлисаветградське, в якому працювали дворяни О. Ерделі, П. Зелений, М. Бошняк, Ф. Нікітін. Особливо міцно на позиції підтримки дворянства в повіті стояв М. Бошняк, який разом з предводителем дворянства О. де-Карьером вирішував багато станових питань [8, с. 86].

В Одеському повітовому земстві на перших порах відбувається декілька сутичок між дворянами-землевласниками, яких очолював О. Свечин, та селянами. Справа дійшла до того, що в 1871 р. селяни й колоністи об'єдналися й забалотували під час виборів гласних усіх дворян, однак через три роки жоден з селян і колоністів не був обраний до земства. Протягом 70-х рр. XIX ст. земство повіту знаходилося під контролем міцного угруповання, до якого входили М. Сухомлинов (обраний 1902–1904 рр. предводителем повітового дворянства та пізніше призначений самарським губернатором), І. Кундерт, В. Якунін, І. Куріс та інші дворяни [9, с. 157]. В 1892 р. з 18 гласних дворян було 2 Сухомлинових, 2 Якуніних, 2 Альбрандтів, 2 Безчаснових.

Херсонське повітове земство було одним з продворянських і ніколи не відрізнялося радикалізмом у діяльності. Серед його голів потрібно назвати великих землевласників краю: О. Ерделі, І. Білоусовича, с. Гербея. Гласними були Г. Фальц-Фейн, Г. Скадовський. Губернську управу в різні часи очолювали князь П. Трубецький (московський предводитель дворянства), граф Й. Стенбок-Фермор [10, с. 143].

У Тираспольському повіті працювали І. Фатуровський, Ф. Нікітін, В. Андрєєвський, завдяки їх діяльності земство в середині 70-х рр. XIX ст. зайняло одне з кращих місць в губернії, однак не надовго. Ананьївське земство належало до числа найбільш відсталих в губернії.

Оцінюючи діяльність дворян у земських установах Херсонської губернії, ми можемо констатувати, що, завдяки наполегливості окремих його представників, земство займало помітне місце серед усіх земств імперії, не кажучи вже про земства південноукраїнських губерній. Саме Херсонське земство вперше приступило до видання періодичного часопису, перше організувало статистичне бюро й середні землеробські училища, першим стало систематично практикувати видачу субсидій для розвитку повітової медицини.

Список використаних джерел

1. Майстренко О. А. Правове забезпечення земської медицини

у 90-х роках XIX на початку XX ст. (на прикладі Херсонської губернії) // Ольга Анатоліївна Майстренко // Вісник Академії праці і соціальних відносин профспілок України: Науково-практичний збірник. – 2006. – № 2. – С. 195–201; Макієнко О. А. Архів Херсонського губернського земства: формування, склад, історична доля / Олексій Анатолійович Макієнко // Архіви України. – 2009. – № 6. – С. 116–128; Герінбург О. В. Роль Херсонського губернського земства у вивченні демографічної ситуації в другій половині XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. В. Герінбург. – Херсон, 2009. – 20 с.

2. Веселовский Б. История земства: в 4 т. / Борис Борисович Веселовский. – СПб.: Издательство О. Н. Поповой, 1911. – Т. 3. – 780 с.

3. Татаринов С. Й. Нариси історії самоврядування в Бахматі і повіті у XVIII–XX ст. / Сергій Йосипович Татаринов, Надія Олексіївна Тутова. – Артемівськ, 2008. – 228 с.

4. Веселовский Б. История земства: в 4-х т. / Борис Борисович Веселовский. – СПб.: Издательство О. Н. Поповой, 1911. – Т. 4. – 820 с.

5. Дьяченко С. Эрдели и Старообрядческая улица / Сергей Дьяченко [Электронный ресурс] / Культурно-информационный ресурс Newfavorite. – Режим доступа: <http://www.newfavorite.net/erdeli.htm>

6. Памятная книжка Херсонской губернии на 1866 г. – Херсон: Типография дворянского губернского правления, 1865. – 136 с.

7. Памятная книжка (адрес-календарь) Херсонской губернии на 1912 г. – Херсон: Изд-во Херсонского губернского правления, 1912. – 400 с.

8. Редькіна О. А. Земства Лівобережної та Південної України як органи місцевого самоврядування та осередки ліберального руху в другій половині XIX – початку XX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ольга Анатоліївна Редькіна. – Київ, 2002. – 206 с.

9. Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России / Григорий Алексеевич Герасименко. – М.: Наука, 1990. – 262 с.

10. Жукова Л. А. Земское самоуправление и бюрократия в России: конфликты и сотрудничество, 1864–1917 гг. / Людмила Александровна Жукова. – М.: Хронограф, 1998. – 179 с.

References

1. Maystrenko O. A. Pravove zabezpechennya zemskoyi meditsini u 90-h rokakh XIX na pochatku XX st. (na prikladi Hersonskoyi guberniyi) // Olga Anatoliyivna Maystrenko // Visnik Akademiyi pratsi i sotsialnih vidnosin profspilok Ukraini: Naukovo-praktichnyi zbirnik. – 2006. – № 2. – С. 195–201; Makienko O. A. Arhiv Hersonskogo gubernskogo zemstva: formuvannya, sklad, Istorichna dolya / Olesiy Anatoliyovich Makienko // Arhivi Ukraini. – 2009. – № 6. – С. 116–128; Gerinburg O. V. Rol Hersonskogo gubernskogo zemstva u vivchenni demografichnoyi situatsiyi v drugiyi polovini XIX – na pochatku XX st.: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 “Istoriya Ukraini” / O. V. Gerinburg. – Herson, 2009. – 20 s.

2. Veselovskiy B. Istoriya zemstva: V 4-h t. / Boris Borisovich Veselovskiy. – SPb.: Izdatelstvo O. N. Popovoy, 1911. – Т. 3. – 780 s.

3. Tatarinov S. Y. Narisi istoriyi samovyraduvannya v Bahmati i poviti u XVIII–XX st. / Sergiy Yosipovich Tatarinov, Nadlya Olesiyivna Tutova. – Artemivsk, 2008. – 228 s.

4. Veselovskiy B. Istoriya zemstva: V 4-h t. / Boris Borisovich Veselovskiy. – SPb.: Izdatelstvo O. N. Popovoy, 1911. – Т. 4. – 820 s.

5. Dyachenko S. Erdeli i Staroobryadcheskaya ulitsa / Sergey Dyachenko [Elektronniy resurs] / Kulturno-informatsionniy resurs Newfavorite. – Rezhim dostupu: <http://www.newfavorite.net/erdeli.htm>

6. Pamyatnaya knizhka Hersonskoy gubernii na 1866 g. – Herson: Tipografiya dvoryanskogo gubernskogo pravleniya, 1865. – 136 s.

7. Pamyatnaya knizhka (adres-kalendar) Hersonskoy gubernii na 1912 g. – Herson: Izd-vo Hersonskogo gubernskogo pravleniya, 1912. – 400 s.

8. Redkina O. A. Zemstva Livoberezhnoyi ta Pivdennoyi Ukraini yak organi mistseвого samovyraduvannya ta oseredki liberalnogo ruhu v drugiyi polovini XIX – pochatku XX stolittya: dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Olga Anatoliyivna Redkina. – Kiyiv, 2002. – 206 s.

9. Gerasimenko G. A. Zemskoe samoupravlenie v Rossii / Grigoriy Alekseevich Gerasimenko. – M.: Nauka, 1990. – 262 s.

10. Zhukova L. A. Zemskoe samoupravlenie i byurokratiya v Rossii: konflikty i sotrudnichestvo, 1864–1917 gg. / Lyudmila Aleksandrovna Zhukova. – M.: Hronograf, 1998. – 179 s.

Баишлы М. И., аспирантка кафедры всемирной истории, Измаильский государственный гуманитарный университет (Украина, Измаил), rita_bashly@mail.ru

Участие Херсонского дворянства в деятельности земских учреждений края (вторая половина XIX в.)

Не смотря на то, что история земств Российской империи не относится к числу малоисследованных проблем, на сегодня осталось еще ряд нерассмотренных вопросов, связанных с различными аспектами деятельности земств на региональном уровне. Именно выяснению места и роли херсонского дворянства в истории развития и становления местных органов земского управления и посвящена данная публикация. Введение земских органов управления в империи началось с февраля 1865 г. До конца 70-х гг. XIX в. земства были созданы в 34 губерниях России. В Херсонской губернии земства возникли в апреле 1865 г. (раньше, чем на территории других южно-украинских губерний).

Не смотря на провозглашенную всеобщность, доминирующим элементом в составе Херсонского земства с первых лет его существования стало местное дворянство, которому принадлежало от 12 до 54% мест среди земских гласных. Благодаря настойчивости отдельных представителей дворянства, Херсонское земство заняло видное место среди земств южно-украинских губерний. Херсонские дворяне – земские деятели находились у истоков организации статистического бюро, средних земледельческих училищ, первыми стали систематически практиковать выдачу субсидий для развития уездной земской медицины.

Ключевые слова: Херсонская губерния, земство, дворяне, гласные, личный состав.

Bashly M. I., postgraduate student Chair of World History, Izmail State University for Humanities (Ukraine, Izmail), rita_bashly@mail.ru

Participation in the activities of the nobility Kherson zemstvo edge (the second half of XIX century)

Despite the fact, that the history of zemstvo in Russian Empire isn't among unexplored problems, for today there are some more unconsidered questions, related with various aspects of activity zemstvos at regional level. Exactly ascertainment of a place and a role of the Kherson nobility in the history of the development and formation local establishment management and this publication is devoted. The introduction of Zemstvo Government in the empire began with the February 1865. Until the end of the 70's. XIX, zemstvos were created in 34 provinces of Russia. In the Kherson province zemstvo emerged in April 1865 (earlier than in other South-Ukrainian provinces).

The dominant element of the Kherson zemstvo from the first years of its existence was the local nobility, who owned from 12 to 54% among publicity. Thanks to the persistence of certain representatives of the nobility, the Kherson zemstvo took a prominent place among zemstvos South-Ukrainian provinces. Kherson nobility were at the beginnings of the statistical bureau, secondary agricultural schools, first began systematically practice issue subsidies for the development of district medicine.

Keywords: Khersonian province, zemstvo, nobles, publicity, personnel.

* * *

УДК 94(477.4) “17/18”

Богуцька О. Л.

асистент кафедри історії і філософії, Подільський державний аграрно-технічний університет (Україна, Кам'янець-Подільський), ikolosyuk@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-СТАНОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ У КІНЦІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Дана характеристика соціально-становому розвитку краю, який призвів до того, що українці опинилися єдині на своїй землі в безправному становищі.

Ключові слова: Правобережна Україна, Російська імперія, соціально-економічний, суспільно-політичний розвиток, інкорпораційна політика, етнос, нація.

Наприкінці XVIII століття в історичній долі Правобережної України розпочався черговий перелом. Він був зумовлений її приєднанням до складу російської імперії – першої на всьому євразійському просторі за територією, чисельністю населення і військовою могутністю, але відсталі в політичному та соціально-економічному відношенні держави. Тому закономірно весь розвиток регіону відбувався через призму загальноросійських факторів, в руслі суспільно-політичної та соціально-економічної системи нової метрополії, утвердження якої у Правобережжі не супроводжувалося